

NAGY BOTOND

A BÍRÁK KIVÁLASZTÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

I. Bevezetés

E tanulmány célja a bírák kiválasztásának, illetve az ennek menetében megjelenő különbségeknek nemzetközi összehasonlító jellegű bemutatása. A továbbiakban rövid definiálás után értekezem a magyar rendszerről, majd az USA, Anglia, a kontinentális Európa és Latin-Amerika országai következik, illetve röviden szó lesz a zsidó igazságszolgáltatási szervezetről és a nemzetközi bírói fórumokról.

II. A bírói szakma fogalmi meghatározása

A bírák kiválasztásának összehasonlító vizsgálatakor nem tekinthetünk el a bírói szakma definiálásától, hisz e nélkül értekezésünk tárgyaltan. A bíró nem más, mint a központi jogszabály az adott ország jogrendszerében. Lévén ő jelenti ki a jogviták eldöntésekor, hogy az adott esetre milyen szabály vonatkozik, az ügyre tekintve mi a jog, így nevezhetjük a jog letéteményesének is. Központi szereplői mivoltából fakadóan a jog szívében foglal helyet. A jog mint önálló társadalmi alrendszer teljes tisztaságában a bíró körül jelenik meg, hiszen a más alrendszerekben működő logikai megoldások itt kapnak legkevésbé teret. Kijelenthető, hogy a bíró döntése mentes a politikai befolyásoktól, az ügyfelek piacától, egyéb szakterületektől, működési terepe pusztán a jog korlátai között határozható meg.¹ Ennek legfőbb kifejeződése a bírói függetlenség, miszerint a döntéshozásban a bíró kívül más nem kap, illetőleg nem is kaphat szerepet, az ítélet felülbírálására csak fellebbezéskor nyílik lehetőség a felsőbb bíróságok számára. Ennek értelmében a bíró kizárólag az ügyben megállapított tényállás alapján, a jogszabályok és lelkiismerete, belső meggyőződése szerint hozhat döntést.

III. A bírák kiválasztása Magyarországon

A bírák jogállását, így a bírói szolgálati viszony keletkezését is a 2011. évi CLXII. törvény (továbbiakban Bjt.) szabályozza. Az említett sarkalatos törvény a bírák jogállását és javadalmazását taglalja, s az Országgyűlés az Alaptörvény végrehajtására, annak 25-28. cikke alapján alkotta.²

III.1. A bíró szolgálati jogviszonyának keletkezése

A bíróvá váláshoz ma Magyarországon két út is vezet. Ezek közül az első, mikor a jogász az egyetem elvégzése után a bíróságon bírói fogalmazóként kezd dolgozni, majd a szakvizsga sikeres letételét követően bírósági titkári kinevezést kap, s később már mint a bírósági szervezetben dolgozó személy pályázhat üres bírói állásra. Ezzel szemben olyan jogásznak is lehetősége van bírói kinevezésért folyamodni, aki eredendően a bírói szervezeten kívül dolgozik, ez azonban jelentősen ritkább eset.³

III.2. A bírák kiválasztására vonatkozó általános kinevezési feltételek

Bármelyik utat válassza is a jogász, a bírói kinevezés feltételekhez kötött, amelyek a következők: harmincadik életév betöltése, cselekvőképesség, magyar állampolgárság, egyetemi jogi végzettség és jogi szakvizsga. Továbbá a jelölt vállalja, hogy a Bjt. rendelkezéseinek megfelelően vagyonyilatkozatot tesz, a pályalkalmassági vizsgálat eredménye alapján a bírói hivatás gyakorlására alkalmas, illetve legalább egy évig a Bjt.-ben felsorolt, jogi szakvizsgához kötött állásban vagy bírósági titkárként dolgozott. Az utolsó feltétel csak a belső pályázó esetén áll fenn, külső pályázónál ezzel egyenértékű, ha a pályázó a pályázat benyújtása előtt alkotmánybíróként, bíróként, katonai bíróként, ügyészként, közjegyzőként, ügyvédként, jogtanácsosként vagy a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény hatálya alá tartozó központi közigazgatási szervnél közigazgatási, illetve jogi szakvizsgához kötött munkakörben dolgozott. A Bjt. ugyanakkor negatív feltételeket is meghatároz, amelyek alapján nem nevezhető ki bírónak az a személy, aki büntetett előéletű; aki egyetemi jogi végzettségéhez kötött foglalkoztatástól eltiltás hatálya alatt áll; aki büntetlen előéletű, de a bíróság büncselekmény elkövetése miatt bűnösségét jogerős határozatban megállapította; akivel szemben a bíróság kényszergyógykezelést alkalmazott, a kényszergyógykezelést megszüntető végzés jogerőre emelkedésétől számított három évig; akivel szemben büntetőeljárás – ide nem értve a magánvádas vagy pótmagánvádló vádindítványa alapján indult eljárást – van folyamatban, a büntetőeljárás jogerős befejezéséig. Az sem nevezhető ki bíróvá, akit – a törvényben

¹ POKOL BÉLA: *Jogi alaptan*. Rejtjel kiadó, Budapest, 2000. 20. p.

² LICHTENSTEIN JÓZSEF: *A bíróságok*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 377. p.

³ LICHTENSTEIN 2016, 378. p.

meghatározott foglalkozások valamelyikében – fegyelmi eljárásban büntetéssel sújtottak, mindaddig, amíg a fegyelmi büntetés hatálya áll.⁴

III.3. A kinevezési eljárás

A bírói állások betöltésére csak pályázati eljárásban kerülhet sor. A kiválasztás során garantálni kell, hogy a bírói álláshelyet nyilvános és valamennyi – a jogszabályi, valamint a pályázati felhívásban meghatározott feltételeket teljesítő – pályázó számára egyenlő esélyt biztosító, e törvényben szabályozott pályázati eljárás eredményeként a legalkalmasabb jelölt nyerje el.⁵ Ennek zsinórmértéke az úgynevezett pályázati rangsor, ami alapján a pályázókat rangsorolni kell. A pályázatot, amelyet az Országos Bírószági Hivatal vagy a Kúria elnöke bírál el, az OBH írja ki, ugyanakkor a bírák kinevezésére a köztársasági elnök jogosult. A kinevezés három évre szól, amely időtartam alatt a bíró szakmai alkalmasságának vizsgálata folyik, s csak ezután hosszabbítható meg határozatlan időre. A pályázati eljárás és az államfői kinevezés vonatkozásában két kivétel létezik: az OBH és a Kúria elnökének tisztsége, akiket az Országgyűlés választ.⁶

III.4. A magyar Alkotmánybíróság

Az alkotmány 2011-es módosítása az eredetileg kilencfős testület tagjainak számát tizenötre módosította, s ez a változtatás majd az Alaptörvényben is megmarad. Az alkotmánybírák megválasztási rendjét az új Abtv. tartalmazza, melynek értelmében az Alkotmánybíróság tagjaira az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjai által jelölt legalább kilenc és legfeljebb tizenöt képviselőből álló jelölőbizottság tesz javaslatot. Az alkotmánybírákat jelölés alapján az Országgyűlés az összes országgyűlési képviselő kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja az újraválaszthatóság lehetősége nélkül. A korábbi gyakorlattal szemben, amelyben az alkotmánybírák az elnöküket saját maguk közül választották, az Alaptörvény szerint az Alkotmánybíróság elnökét az alkotmánybírák közül az Országgyűlés választja meg az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával. Az elnöki megbízás az alkotmánybírói hivatali idő lejártáig vagy az elnöki tisztségről való lemondásig tart.⁷

IV. A bírák kiválasztása az Amerikai Egyesült Államokban

A bírák kiválasztásának módja az Amerikai Egyesült Államokban az adott bíróság függvénye. Az USA-ban két bírósági rendszer különül el: egyrészt a szövetségi ügyekben, különböző államok pártügyeiben, illetve alkotmányjogi kérdésekben eljáró szövetségi bíróságok, másrészt a tagállam saját jogi ügyeivel, illetőleg a szövetségi hatáskörön kívül eső kérdésekkel foglalkozó tagállami bíróságok. Előbbi magába foglal első fokon eljáró és fellebbviteli bíróságokat is, de legfontosabb közülük a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*United States Supreme Court*).

IV.1. Tagállami bíróságok az USA-ban:

A tagállami bíróságokon működő bírák kiválasztásának módja államról államra változik. Kinevezés (*appointment*) esetén az adott tagállam kormányzója vagy törvényhozó testülete választja a bírákat. Érdem szerinti, azaz teljesítményalapú választáskor (*merit selection*) egy pártsemleges bizottság vizsgálja a jelentkezőket, majd az általuk legalkalmasabbnak találtak nevét (általában hármat) felterjesztik a kinevezésre jogosult személyhez vagy szervhez (leggyakrabban a kormányzóhoz), aki meghozza a végső döntést a listán szereplő személyek kiválasztásának tekintetében. Ez a módszer nem biztosít élethosszig tartó kinevezést, nem zárja ki teljesen a politikai befolyást a kiválasztáskor, de annak minimalizálására törekszik a bizottság beiktatása révén. Ebben a rendszerben lehetőség van rá, hogy egy kezdeti hivatali időszak után a bíró tevékenységét mérlegelje egy bizottság vagy maga a nép (*retention election*), s ezzel a munkájára alkalmatlan bíró eltávolíthatóvá válik. A párthú választás (*partisan election*) során a bírójelöltek politikai irányultsága köztudott, a szavazáskor fel van tüntetve, így a jelölteket mint egy-egy politikai párt jelöltjét választják ki az állampolgárok. Pártsemleges választáskor (*non-partisan election*) a bírói posztot betölteni kívánó személyek pártállása rejtve marad, a választópolgár számára ismeretlen. Pártsemleges választással általában hat-tíz évre nyerhető el a bírói poszt.⁸ A bírák kiválasztása ugyanakkor problémákat vet fel. Bár a megoldás demokratikusnak tűnhet, hiszen egy-egy esetben rendkívül sok jelölt közül választhatnak az állampolgárok, s a jelöltekkel kapcsolatban megfelelő mennyiségű információ állhat a rendelkezésükre, máskor a tényleges választásra valós

⁴ LICHTENSTEIN 2016, 378. p.

⁵ 2011. évi CLXII. törvény 7. § (2)

⁶ LICHTENSTEIN 2016, 379. p.

⁷ BALOGH ZSOLT: *Alkotmánybíróság*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS (szerk.): Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 423. p.

⁸ <http://litigation.findlaw.com/legal-system/how-are-judges-selected.html>

lehetőség nincs, mivel a jelöltnek nem feltétlen vannak ellenfelei. További felvetődő probléma, hogy sérül a bíró pártatlansága, illetve hogy gazdasági és politikai nyomás alatt áll, hiszen sok tagállamban a jelöltnek kampányolnia kell, hogy megválasszák. Ez veszélyezteti a bírói függetlenséget, mivel a bíró anyagi támogatókra (jellemzően ügyvédekre) szorul, ezzel együtt a bírói kvalitások háttérbe kerülnek. Ezeket a problémákat igyekszik kiküszöbölni a *merit selection*, melynek további előnye, hogy a nők és a kisebbségek is nagyobb esélyt kapnak a bíróvá válásra.⁹ Ma az USA tagállamai közül a teljesség igénye nélkül Kaliforniában, New Hampshire-ben és New Jerseyben van *appointment*, Alaszkában, New Yorkban, Tennessee-ben *merit selection*, Alabamában, Louisianában, Texasban *partisan election*, Mississippiben, Nevadában és Oregonban pedig *non-partisan election*.¹⁰

IV.2. Szövetségi Legfelsőbb Bíróság

Elfogultság nélkül állítható, hogy minden bizonnyal a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (továbbiakban SZLB) a világ legismertebb és legtekintélyesebb bírósága. Az USA alkotmányának második cikkelyének második szakasza szerint az SZLB bírját a Szenátus hozzájárulásával az elnök nevezi ki. Az elnök ezen jogával akkor élhet, ha egy bíró lemond, elhalálozik, vagy elmozdítják, s általában a saját politikai céljait támogató bíró kinevezésére törekszik. Az SZLB-nek kilenc tagja van, akik mandátumukat élethosszig kapják (a valóságban addig, amíg a posztjuk betöltésére alkalmas szellemi állapotban vannak). Azonban az elnöki kinevezés révén az SZLB bírói közel sem pártsemlegesek, sőt (s ez a lényegi különbség a többi országgal szemben) nem is tűnnek annak. Ezen felül az élethosszig tartó mandátum által a bírák az őket kinevező elnök politikai irányvonalát az államfői mandátum megszűnését követően még hosszú évekig, évtizedekig tudják képviselni. Ugyanakkor előfordulhat az is, hogy a főbírók ítélezési gyakorlata a kinevezés után jelentősen eltér egykori pártjuknak politikai nézeteitől. A meghatározó politikai befolyás azzal is magyarázható, hogy az USA-ban az SZLB alkotmánybírói funkciót is betölt, mely más országokban is egy a jog és a politika határán elhelyezkedő szerv.¹¹ Jól szemlélteti ezt, hogy a hatvanas években megindult azon jogászok bírói kinevezése, akiktől liberális-demokrata ítélezés volt várható, majd az ezt követő évtizedben ennek ellenhatásaként a konzervatív bírók kinevezése volt megfigyelhető. Ennek következményeképp a kilencvenes évekre egymással szembenálló bírói politikai táborok jöttek létre.¹² Az SZLB érdekessége, hogy semmilyen jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a bírának jogi végzettséget kellene szereznük. Természetesen a gyakorlatban mégis szakképzett személyek töltik be a bírói posztokat, a felkészültség és a kvalitás alapvető elvárások velük szemben. Bár nyilvánvalóan vannak eltérések, durva általánosítással élve azt lehet kijelenteni, hogy a kinevezett bírók ötven és ötvenöt év közötti, politikailag aktív férfiak, akik korábban már töltöttek be közhivatalt. Ritkább eset, de előfordul, hogy az elnök politikai népszerűségének növelése érdekében nem szakmai vagy pártállási alapon választja meg a főbíró, hanem egyéb szempontok szerint. Ilyen tényező lehet a vallás (adott vallási felekezethez tartozók megnyerése, a főbírók többsége a lakossághoz hasonlóan protestáns), a terület (ahonnan származik a kinevezett főbíró, ám ez igen csekély jelentőségű), a nem (először *Ronald Reagan* nevez ki nőt az SZLB bírái közé), illetve a bőrszín (a XX. század előtt az afroamerikai állampolgárok számára az SZLB bírói posztjainak betöltése lehetőségként fel sem merült, az első fekete főbíró *Lyndon B. Johnson* nevezi ki). A bírák kiválasztási eljárásában az elnökön és a Szenátuson kívül részt vesz a kormányzat az államfő akaratától függő mértékben, illetve hatással van rá a média, a civil szféra és a jogász szakma is, utóbbiak befolyása egyre inkább nő.

V. A bírák kiválasztása az Egyesült Királyságban

V.1. A bírák és ügyvédek típusai

Anglia és Wales bírósági rendszerében teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatott bírák ítéleznek. Előbbiek közé tartozik az igazságszolgáltatás főbírója (*Lord Chief Justice*), aki Anglia és Wales bírói karának vezetője és bíróságainak elnöke, a kollégiumvezetők (*heads of division*), a polgári és büntetőügyekben egyaránt ítélező fellebbviteli főbírók (*Lords Justices of Appeal*), a legösszetettebb polgári ügyeket tárgyaló felsőbírósági bírák (*High Court judges*), a körzeti bírák (*circuit judges*), a kerületi bírák (*district judges*), illetve az eljárásjogi kérdésekkel foglalkozó felsőbírósági eljárási bírák és hivatalvezetők (*High Court masters and registrars*). Részmunkaidőben foglalkoztatottak a helyettes felsőbírósági bírák (*deputy High Court judges*), a körzeti bírákhoz hasonló hatáskörrel rendelkező, de kevésbé súlyos ügyeket tárgyaló recorderek (*recorders*), a kerületi bírák hatáskörébe tartozó, de kevésbé összetett ügyeket tárgyaló helyettes kerületi bírák (*deputy district judges*), a békebírósági helyettes kerületi bírák (*deputy district judges of magistrates' courts*), illetőleg a felsőbírósági helyettes eljárási bírák és hivatalvezetők (*deputy High Court masters and registrars*). Meg kell említenünk továbbá a közigazgatási döntőbírói bírósági bírákat (*tribunal judges*), akik tanácsban adózási, nyugdíjjal kapcsolatos

⁹ http://www.judicialselection.us/uploads/documents/ms_descrip_1185462202120.pdf

¹⁰ https://ballotpedia.org/Judicial_selection_in_the_states

¹¹ ZÉTÉNYI ANDRÁS: *Az amerikai Legfelsőbb Bíróság tagjainak kinevezése*

¹² POKOL BÉLA: *A bírói hatalom*. Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 14. p.

vagy bevándorlási ügyekben járnak el. Kiemelkedően fontos szerepet játszanak továbbá a kisebb súlyú ügyekben ítélkező békebírák (*magistrates*), akik Angliában és Walesben az ügyek közel kilencvenöt százalékát tárgyalják első fokon. A békebírák munkájáért díjazás nem jár, tevékenységük nincs jogi végzettséghez kötve (laikusbíráskodás), leggyakrabban hármastanácsban járnak el, munkájukat jogvégzett bírósági titkár segíti.¹³ Az Egyesült Királyságban az ügyvédségnek két rétege van: a perelőkészítési valamint tárgyalótermi feladatokon kívüli teendőket ellátó *solicitorok*, illetve tárgyalótermi feladatokat ellátó *barristerek*.¹⁴ Utóbbiak sokáig zárt közösséget alkottak, a társadalom felsőközéposztályából kerültek ki, s a XX. század közepéig több éves *barristeri* tevékenység után közülük nevezték ki a bírókat. Ma ez a szűk kinevezési kör már nem érvényesül, a bírói tisztséget nem csak *barrister* töltheti be, hanem például *solicitor* is.

V.2. Bíróvá válás feltételei, a bírói kinevezési eljárás

Elsődleges kritérium, hogy bíró csak az Egyesült Királyság, Írország vagy az ún. *Commonwealth* országainak állampolgára lehet, aki vállalja, hogy a bírói hivatást „ésszerű időtartamig ellátja”, ez általában legalább öt év. A békebírákat leszámítva a bírói poszt betöltéséhez valamilyen jogi végzettségre van szükség. A kinevezéshez nem előfeltétel a bírói eljárásban szerzett tapasztalat. A szaktudás megszerzése ugyanakkor természetesen előny, ezért mind a *barristerek*, mind a *solicitorok* jelentkezni szoktak a már fent említett részmunkaidős bírói posztokra, így azonos felelősség, de kevésbé komplex ügyek mellett nyerhetnek betekintést a bírói hivatásba. Ha egy ügyvéd úgy dönt, hogy teljes munkaidőben bíró kíván lenni, többé már nem folytathat ügyvédi tevékenységet. Az Egyesült Királyságban a bírák mindig kinevezés útján szerzik meg posztjukat, egy független testület, a *Judicial Appointments Commission* (továbbiakban JAC) által. A JAC a bírói függetlenség fenntartására és erősítésére hivatott, ő felel a bíróságok és közigazgatási bíróságok megüresedett helyeinek betöltéséért.¹⁵ A jelöltek érdem alapján választják igazságos és nyilvános versenyben. A JAC hatáskörébe nem tartozik bele a békebírák vagy a Legfelsőbb Bíróság (*UK Supreme Court*) bíróinak kiválasztása. A jelöltek kiválaszthatják azonnali kinevezésre, illetőleg jövőbeli kinevezésre is. Minden megüresedett helyre egy jelöltet neveznek, majd a neveket felterjesztik az illetékes hatósághoz (*Lord Chancellor, Lord Chief Justice* vagy *Senior President of Tribunals*), aki vagy elfogadja a felterjesztést, vagy elutasítja, vagy arra kéri a JAC-ot, hogy fontolja meg újra a döntését. Az elutasítást az illetékes hatóságnak mindig meg kell indokolnia írásban a JAC felé.¹⁶

V.3. A békebírák szerepe és kinevezése

A békebírák önkéntesek, akik a saját közösségükben tárgyaláson, jellemzően büntetőügyekben vagy családjogi perekben vesznek részt hármastanácsban, bírósági titkár segítsége mellett. Minden büntetőügy első fokon hozzájuk kerül, de a súlyosabb, komplexebb eseteket más bírói fórumok elé utalják. Büntetésként bírságot, közösségi munkát vagy maximum hat, egyes esetekben tizenkét hónap börtönbüntetést szabhatnak ki. A békebíróknak tizennyolc és hatvanöt év közöttinek kell lenniük a kinevezéskor, a mandátumuk öt évre szól. A békebírói poszt megfelelő fizikai állapotot (jó hallást, koncentrációképességet) kíván, továbbá fontos személyiségbeli jellemzőket (igazságérzet, érettség, empátia, megbízhatóság, logikus gondolkodás és a közösség iránti elköteleződés). A csőd és a büntetett előélet kizáró ok a békebírák kinevezésekor. Az önkénteseknek részt kell venniük egy huszonegy órás békebírói képzésen, majd el kell látogatniuk a bíróságra, hogy felmérjék, alkalmasak-e a feladatra. Ezt követően jelentkezniük kell a helyi bíróság tanácsadó bizottságánál.¹⁷

VI. A bírák kiválasztása a kontinentális Európában

VI.1. A bírák kiválasztása Németországban

Németországban az öt legfontosabb bírói szerv a Német Szövetségi Igazságügyi Bíróság (*Federal Court of Justice, Bundesgerichtshof*), a Német Szövetségi Munkaügyi Bíróság (*Federal Labour Court, Bundesarbeitsgericht*), a Német Szövetségi Szociális Bíróság (*Federal Social Court, Bundessozialgericht*), a Német Szövetségi Pénzügyi Bíróság (*Federal Fiscal Court, Bundesfinanzhof*) és a Német Szövetségi Közigazgatási Bíróság (*Federal Administrative Court, Bundesverwaltungsgericht*).¹⁸ Ezeken felül van egy külön alkotmányjogi kérdéseket vizsgáló Német Szövetségi Alkotmánybíróság (*Federal Constitutional Court, Bundesverfassungsgericht*). Utóbbiba az alkotmánybírókat a *Bundestag* választja titkos szavazás útján, egy külön erre a célra felállított tizenkét tagú választási bizottság ajánlása alapján. A *Bundesrat* is jogosult alkotmánybírókat választani kétharmados többséggel. A megválasztott alkotmánybíró kinevezését a szövetségi

¹³ https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-maximizeMS-hu.do?member=1

¹⁴ POKOL 2000, 24. p.

¹⁵ <https://www.allaboutlaw.co.uk/stage/becoming-a-lawyer/how-to-become-a-judge>

¹⁶ <https://jac.judiciary.gov.uk/about-us>

¹⁷ <https://www.gov.uk/become-magistrate>

¹⁸ <http://thenews.pl/1/10/Artykul/317562.How-judges-are-selected-across-Europe>

elnök végzi,¹⁹ a kinevezés tizenkét évre szól.²⁰ Az egyéb szövetségi szintű bíróságokra a kiválasztást a Bíróválasztó Bizottság (*Judges Election Committee*) végzi, amelyet a szövetségi igazságügyi miniszter hív össze. A Bíróválasztó Bizottság harminckét tagból áll, ebből tizenhatot a *Bundestag* választ, a további tizenhat tag pedig Németország tizenhat tartományának igazságügyi minisztereiből áll össze. A tagoknak meg kell tartaniuk a bizalmasságukat, a Bizottság eljárása nem nyilvános, a szavazatokat titkos szavazás keretében adják le. Aki megszerzi a szavazatok többségét, azt megválasztottnak kell tekinteni, az ezt követő kinevezést a szövetségi elnök végzi. A kinevezés élethosszig tart.²¹

VI.2. A bírák kiválasztása Franciaországban

Franciaországban az igazságszolgáltatás szervezetrendszere igen bonyolult, rendkívül tagolt, többszörösen összetett, a bírói kiválasztás kapcsán mégis fontos lehet a bemutatása ezen tanulmányon belül röviden, a teljesség igénye nélkül. Első fokon találhatóak kerületi bíróságok (*district courts, tribunaux d'instance*), amik polgári ügyekben járnak el, de büntetőjogi tanácsokkal is rendelkeznek. Komolyabb, más bíróságok joghatóságába nem tartozó ügyekben szintén első fokon járnak el a regionális bíróságok (*regional courts, tribunaux de grande instance*), amelyek ugyancsak bírnak büntetőjogi tanácsokkal. A regionális bíróságokon szakképzett bírák dolgoznak, akik általában hármastanácsokban járnak el. Első fokon megjelennek különös bírói fórumok is, ilyenek a kiskorúak bíróságai (*juvenile courts*), munkajogi bíróságok (*labour courts*), kereskedelmi bíróságok (*commercial courts*), társadalombiztosítási bíróságok (*social security courts*), illetve mezőgazdaság- és földügyi bíróságok (*agricultural and land tribunals*). Az említett különös bíróságokban a kiskorúak bíróságai kivételével nem jogász végzettségű bírók végzik az ítélezést, őket általában választják. Végül első fokon található még a kevert bíróságok közé tartozó, általában háromhavonta két hétig működő *Cour d'assises*. Ennek tárgyalásain bírók (hármastanácsban) és esküdtek (kilenc, négylépcsős sorsolással kiválasztott állampolgár) egyaránt jelen vannak, együtt esküdtbíróságot alkotnak, tény- és jogkérdésben is döntést hoznak. A francia bírói szervezetrendszer legmagasabb fokán a Párizsban ülésező *Court of Cassation* áll, ami az alsóbb bíróságok megfelelő jogalkalmazását vizsgálja mind büntető-, mind polgári ügyekben, de nem fellebbviteli fórum.²² Franciaországban a bírakat a köztársasági elnök nevezi ki az Igazságszolgáltatási Főtanács (*High Council of the Judiciary, le Conseil Supérieur de la Magistrature*) közreműködésével, annak ajánlására.²³ 2005-től az *Outreau* ügy eredményeképp reformokat vezettek be a Főtanácsban. E reformok előtt a Főtanácsot maga a köztársasági elnök vezette, de ez a helyzet a változtatások következtében megszűnt. További korrekció volt, hogy eltörölték az igazságügyi miniszter tagságát, ugyanakkor megszűnt a bírói többség is, lévén a három hatalmi ágon kívüli tagok, így például a jogász professzorok száma nőtt. Ezeket a tagokat a köztársasági elnök, a Szenátus vagy a Nemzetgyűlés elnöke nevezi ki. A *Court of Cassationban* a kinevezésük után a bírakat hat tanácsba osztják: Első Polgári Tanács (*First Civil Chamber*), Második Polgári Tanács (*Second Civil Chamber*), Harmadik Polgári Tanács (*Third Civil Chamber*), Munkajogi Tanács (*Labour Chamber*), Kereskedelmi Tanács (*Commercial Chamber*), Büntetőtanács (*Criminal Division*). Minden tanács feje egy elnöklőbíró lesz. A Főtanács ajánlásokat tesz és véleményezi az ügynevezett ülőbírók (*magistrats du siège*) kinevezését, illetve fegyelmi tanácsként is eljár. A több mint ötezer bírói poszt egyikének betöltésére törekvő jelöltek a kinevezésük előtt esélyegyenlőségen alapuló, érdemközpontú, objektív versenyvizsgát (*concour*) tesznek a bordeaux-i Magisztrátusképző Akadémián. Ez a szelekciós mód minimalizálja mind a politikai befolyást, mind a kapcsolati tőke hatását. A felvételtől, illetve a magisztrátusi rendbe való bekerülésről az ügynevezett Előmeneteli Bizottság dönt, mely a legmagasabb bírói-ügyészi posztok kivételével minden egyéb előmeneteltől határoz. Fontos végezetül megjegyezni, hogy a jellemzően karrierbírói rendszerek működő kontinentális európai országokban az előbbieken bemutatott versenyvizsga fokozatosan terjed.²⁴

A továbbiakban bemutatott európai országok bírói szférájának vizsgálata a szakirodalom szükségességének és a hivatalos források hiányának okán nagyjából 2002 végéig érvényes, e tanulmány az azután beállt esetleges változásokat nem, vagy csak igen kis mértékben részletezi.

VI.3. A bírák kiválasztása Olaszországban

Olaszország sajátossága, hogy a bírói kinevezés, továbbá az ezután befutható karrier kapcsán a döntéseket a bírói hatalom önkormányzati szervei hozzák, így maga a bírói hatalom hibába független a többi hatalmi ágtól, a bírói kar önkormányzati szervezeteinek (s ezzel együtt a bírói politikai szervezeteknek) erősen alávetett. Ha a bíró

¹⁹ BVerfGG, §10

²⁰ BVerfGG, §4, para.1

²¹ <https://blogs.loc.gov/law/2016/05/how-judges-are-selected-in-germany/>

²² http://www.justice.gouv.fr/art_pix/french_legal_system.pdf

²³ <https://www.britannica.com/place/France/The-judiciary#ref468879>

²⁴ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 64-69. p.

nem csatlakozik valamely bírói politikai szervezethez, akkor a sikerebb karrier befutásának lehetősége ténylegesen nem áll fenn előtte, illetve a kiválasztása is nagyban befolyásolt a politikai állásától.²⁵

VI.4. A bírák kiválasztása Spanyolországban

1980-ban a spanyol kormánypart megteremtette a bírói hatalom belső választásokon nyugvó, tizenkét tagot magába foglaló önkormányzati csúcsszervét, a Bírói Hatalom Legfelső Tanácsát (*Consejo Superior del Poder Judicial*). A tizenkét tagot kezdetben maguk a bírók választották, majd 1985-öt követően a törvényhozás jelölte őket háromötödös többséggel, s a kinevezést a király végezte, így a *Consejo* politikai befolyás alá került. Minden bírói és bírósági vezetői kinevezés a *Consejo* hatásköre.²⁶

VI.5. A bírák kiválasztása Portugáliában

A bírói kar Portugáliában 1976-ban vált el a mindenkori parlamenti többségtől, lévén a bírói kar önálló legfőbb önkormányzati testületben lett összefuttatva. A testületben a bírák általi belső választás érvényesült, a spanyol rendszerben ismertett „visszaparlamentarizálás” elmaradt. Ennek eredményeképp elmondható, hogy a portugál bírói hatalom az spanyolhoz, s különösen az olaszhoz képest teljesen depolitizált maradt.²⁷

VI.6. A bírák kiválasztása Csehországban

A bírói kar Csehországban nem rendelkezik önálló önkormányzattal, a bírák kiválasztásában az igazságügyi minisztérium és annak vezetője játszik döntő szerepet. 2002 januárjától kisebb módosítások születtek, így például felállítottak központi értékelő bizottságokat, amik a bírák tevékenységét rendszeresen értékelik. Ezek az értékelések objektív alapot biztosítanak a bírósági vezetői kinevezésekhez, azonban ezen vélemények jogilag nem kötik a minisztert. 2002 nyarán az Alkotmánybíróság megsemmisítette a bírói szervezet akkor hatályos szabályozását, ugyanis véleményük szerint az alkotmányellenes volt, lévén sértette a hatalommegosztás elvét.²⁸

VI.7. A bírák kiválasztása Szlovákiában

Szlovákiában 2001-ben történt a bírói szféra részleges önkormányzatának létrehozása és a politikai hatalom alóli mentesítése. A megszületett önkormányzati csúciszerv az Országos Bírói Tanács lett, mely azonban nincs teljesen kivonva a politikai hatalom nyomása alól. Az alsó- és középszintű bírói vezetőket az igazságügyi miniszter nevezi ki meghatározatlan időre a Tanács által megállapított szelektálási elvek szerint. A legfelsőbb bírói fórum vezetőinek kinevezése államfői jogkör, azonban ez csak egy külön bírói szerv javaslata alapján gyakorolható. Az igazságügyi miniszter által kiválasztott bírók kinevezése szintén az államfő jogosítványa. Bíró magasabb szintű bíróságra kinevezni 2002-től csak nyilvános pályázati rendszer alapján lehet.²⁹

VI.8. A bírák kiválasztása Lengyelországban

Az fentebb bemutatott országokhoz hasonlóan Lengyelországban is működik egy korlátozott hatáskörrel rendelkező bírói önkormányzati csúciszerv, a Bíróságok Országos Tanácsa. A Tanács jogkörébe tartozik, hogy egészen a legfelsőbb bírói szintig javaslatot tegyen a bírói kinevezések kapcsán, amelyet majd ténylegesen az államfő végez el. A kinevezésben az igazságügyi miniszter is részt vesz a pályázatok meghirdetése és bizonyos fórumokon a bírói státuszok megnyitásáról való döntés révén, továbbá ő közvetíti a Tanács által javasolt személyek nevét az államfő felé és véleményezi a javasolt személyeket. Így a Tanács és az igazságügyi miniszter a kinevezés kapcsán kölcsönösen korlátozzák egymást. A bírói kinevezések Lengyelországban egész életre szólnak, a bírók szűk kivételektől eltekintve elmozdíthatatlanok. A bíróság igazgatási jogosítványaival rendelkező bírósági igazgatókat az igazságügyi miniszter nevezi ki az adott bíróság elnökének javaslatára, akiknek kinevezése szintén a miniszter hatásköre. Összegzésképp elmondható, hogy a lengyel bírói szféra közel sem szakadt el a kormánytól, az önálló bírói hatalom kiépítése még várat magára.³⁰ Különösen igaz ez 2017-ben, amikor olyan kezdeményezések láttak napvilágot Lengyelországban, miszerint a Legfelsőbb Bíróság tagjait nyugdíjazni kell, s a helyükre az új bírákat az igazságügyi miniszter választaná ki a *Szejm* hatvan százalékos jóváhagyásával. A bírók eltávolítása pusztán politikai okokkal volt alátámasztva, amely komolyan sérti a jogállamiság elvét, a bírák függetlenségét és utasíthatatlanságát. Hovatovább nem csak a legfőbb bírák, hanem a többi bíró kinevezését is az igazságügyi miniszter hatáskörébe utalta volna a törvényhozásban abszolút többséggel bíró kormánypart által előterjesztett javaslat. A jogállamiság mellett ez a hatalmi ágak szétválasztását

²⁵ POKOL 2003, 21. p.

²⁶ POKOL 2003, 23-24. p.

²⁷ POKOL 2003, 28. p.

²⁸ POKOL 2003, 129-130. p.

²⁹ POKOL 2003, 133-134. p.

³⁰ POKOL 2003, 137-140. p.

is veszélyeztette volna. Mindazonáltal a komoly tüntetések és az, hogy az Európai Unió kilátásba helyezte a Lisszaboni Szerződés 7. cikkének aktiválását (a tagállam szavazati jogának felfüggesztését) arra készítette az államfőt, hogy megvétőzza a törvényhozáson egyébként könnyűszerrel átmenő törvényt.

VI.9. A bírák kiválasztása Szlovéniában

Szlovénia vonatkozásában elmondható, hogy a bírákat a parlament nevezi ki, viszont az eléje kerülő javaslatok összeállítása hosszú procedúra, amelynek része a bírói karon belüli szelektálás, másrészt az igazságügyi miniszter folyamatos véleményezési joga. Az alsóbíróságok vonatkozásában a javaslat elkészítése a bírák közül megválasztott személyi tanácsoknál kezdődik, amelyek döntése az igazságügyi miniszteren keresztül jut el a Bírói Tanácshoz, a bírói hatalom önkormányzati csúcsszervéhez, ami a jelöltek közül szelektál, végül a megmaradt neveket felterjeszti a Nemzetgyűlésnek. A kinevezés főszabály szerint élethossziglan szól. A legfelsőbb bíróság elnökét az igazságügyi miniszter javaslatára a parlament nevezi ki a Bírói Tanáccsal való előzetes egyeztetést követően. A többi bírósági elnök kinevezése az igazságügyi miniszter joga és kötelezettsége a Bírói Tanács javaslati jogához kötöten.³¹

VI.10. A bírák kiválasztása Észtországban

Észtország különlegessége, hogy a bírói függetlenség itt nem terjed ki a hatalmi ág önállóságára, csak az egyéni bírói ítéletre.³² A legfőbb bírói fórum elnökét a köztársasági elnök javaslatára a parlament választja, mandátuma kilenc évre szól. Ezen a fórumon a megüresedett helyek betöltése kapcsán a legfelsőbb bírói fórum elnökének van javaslatadási joga a parlament felé, mindazonáltal előzetesen ki kell kérnie a fórum bírójának véleményét. A bírák kinevezése élethossziglan szól. A legfőbb bírói fórum tagjai alkotmánybíráskodási feladatok elvégzésére saját maguk közül választanak egy ötfős testületet öt évre, elnökük hivatalból az őket kinevező fórum elnöke is. Az alsó- és középszintű bíróságokra bírósági vezetőket az igazságügyi miniszter nevez ki öt évre.³³

VI.11. A bírák kiválasztása Litvániában

Észtországgal ellentétben Litvániában a bírói fórum önálló hatalmi ágként való manifesztálódása jelentős mind a jogi, mind a politikai életben. 1999-ig egyéb tárgykörök mellett a bírói vezetők kinevezése az igazságügyi miniszter joghatóságához tartozott. 1999-ben maga az alkotmánybíróság ítélte alkotmányellenesnek az akkoriban működő gyakorlatot, s kötelezte a törvényhozást és a kormányzatot új bírósági törvény létrehozására. Az új törvény következtében létrejövő önkormányzati csúcsszerv, a Bíróságok Tanácsa az államfő bírókinevezése kapcsán tanácsadó funkciót lát el. Az alkotmánybíróság kilenc tagját a parlament kilenc évre választja az újraválasztás lehetőségének kizárásával. A legfelsőbb bíróság bíráit és elnökét az államfő javaslatára a parlament nevezi ki, a többi bírót és bírói vezetőt pedig az államelnök. Az igazságügyi miniszter a 2002 májusától hatályos törvény értelmében a bírák kiválasztásában már semmilyen szerepet nem vállal, illetőleg nem is vállalhat. A bírói kinevezés élethossziglan szól.³⁴

VI.12. A bírák kiválasztása Lettországbán

Lettországbán a bírói szféra kormányzatról történő leszakítása nem ment végbe, így például az igazságügyi tárca egy belső bírói osztálya felel többek között a bírói kinevezések előkészítéséért. A lett bírói önkormányzat a Bírói Értekezletben ölt testet, amelynek joga a Bírósági Minősítési Bizottság felállítása. A Bizottság minősítései alapján gyakorolhatja az igazságügyi miniszter a kinevezési feladatkörét. A bírók kinevezése után ötéves próbaidő indul, amelynek lejártát követően a bíró pozíciójából elmozdíthatatlan. A Legfelsőbb Bíróság elnökét a már ezen a fórumon dolgozó bírók közül a *saeima*, a lett parlament nevezi ki hét évre, a kormány javaslatára. Az előbb említett bírói fórum egyéb bíráit a *saeima* az elnök javaslatára nevezi ki határozatlan időre.³⁵ A hétfős alkotmánybíróság tagjait ugyancsak a *saeima* választja tíz évre több testület javaslattétele alapján. Az alkotmánybíróság elnökét a tagok maguk körül választják három évre. Az alsó- és középszintű bíróság elnökeit öt évre nevezi ki az igazságügyi miniszter.³⁶

³¹ POKOL 2003, 142-143. p.

³² *European Commission* 2002, 151

³³ POKOL 2003, 148. p.

³⁴ POKOL 2003, 150-51. p.

³⁵ *European Commission* 2002, 261

³⁶ POKOL 2003, 152-153. p.

VI.13. A bírák kinevezése Romániában

Romániában a bírói függetlenség csak igen korlátozott keretek között érvényesül, a bírói szféra az igazságügyi tárca irányítása alatt áll. A bírói önkormányzati szerv tényleges hatáskörrel nem rendelkezik, a bírósági vezetői és felsőbbírói kinevezésekhez fűződő javaslattevési joga például a miniszter előzetes jelölési jogához kötött. Az ily módon kiválasztott bírósági vezetők kinevezése az államfő feladata. Az alkotmánybíróság kilenc tagjának kilenc érve történő kinevezését az államfő, a képviselőház és a szenátus gyakorolja, újráválasztás nem lehetséges.³⁷

VI.14. A bírák kiválasztása a Balkán országokban

Általánosságban elmondható a régió országairól, hogy az alkotmányaik szabályozzák a bírói függetlenséget és pártatlanságot. A bírákat korlátlan határidőre (jellemzően a nyugdíjkorhatárig) választják meg vagy nevezik ki, ugyanakkor előfordulhat, hogy az első kinevezés próbaidős (Bulgáriában és Horvátországban öt, Koszovó, Görögország és Szerbia esetében pedig három év), s csak az újabb kinevezés tart korlátlan ideig. A régió vonatkozásában fontos megemlíteni egy külön a bírák kiválasztásával kapcsolatban működő szervet, amely nem más, mint az Állami Igazságszolgáltatási Tanács. Ez a szerv jogosult a bírók megválasztására például Bosznia-Hercegovinában, Szerbiában és Montenegróban, más országokban, például Görögországban, Szlovéniában vagy Romániában pedig javasolja a kinevezésüket. Szerbiában az első bírói kinevezés a Népgyűlés hatáskörébe tartozik, az állandó pedig a Bírói Tanácséba. Néhány esetben, jelesen többek között Szlovéniában a Bírói Tanács (*Sodni Svet*) javaslatára a Nemzetgyűlés, Horvátországban pedig a parlament illetékes bizottságának megkérdezését követően az Állami Igazságszolgáltatási Tanács (*Državno Sudbeno Vijeće*) végzi a bírák kinevezését, máshol (Albánia, Koszovó) pedig ez a köztársasági elnök jogköre. Szerbiában a bírák kinevezése és felmentése a 2001. évi reformokat követően a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács és a Nagy Perszonális Tanács hatásköre. Albániában a Legfelsőbb Bíróság (*Gjykata e Lartë*) kilenc éves mandátummal rendelkező tizenegy bíráját a Nemzetgyűlés javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki, a többi bírárt pedig az államfő a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács ajánlására, meghatározott feltételek (huszonötödik életév betöltése, jogi végzettség, albán állampolgárság, stb.) fennállása mellett. Montenegróban a Bírák Tanácsa végzi a bírák kinevezését. Macedóniában a bírói poszt betöltése a Macedón Köztársaság Bírói Tanácsának ajánlására történik. Koszovón a Bírói Tanács javasolja a kinevezésre a bírákat a köztársasági elnöknek. Bulgáriában kinevezési jogkörrel a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács bír. Érdekes, hogy Bosznia-Hercegovinában a hazaiak mellett nemzetközi bírók is működnek, a kinevezéseket ebben az országban Bosznia-Hercegovina Felsőbb Bírósági és Ügyészi Tanácsa végzi. Görögországban szintén a köztársasági elnök rendelkezik kinevezési joggal, ugyancsak Romániában, viszont utóbbi országban ezzel a joggal az államfő a Magisztratúra Legfelsőbb Tanácsának javaslata szerint él. Végezetül Törökországban az Ügyvédek és Ügyészek Főtanácsa játszik fontos szerepet a bírók kinevezésében.³⁸

VII. A bírák kiválasztása Latin-Amerikában:

Az európaiaktól lényegesen eltérő társadalmi és kulturális körülményekre való tekintettel az egyes latin-amerikai országok csak rövid értekezés szintjén kerülnek ismertetésre, ugyanakkor fontos kiemelni a posztkommunista államokkal hasonló múltat: a diktatúrából demokráciába való átmenetet, amely indokolja, hogy ezek az országok is részét képezzék a vizsgálódásnak. Salvadorban az Igazságszolgáltatás Országos Tanácsa felügyeli a bírósági vezetői kinevezéseket, amely azonban korántsem mentes a politikai befolyástól. Guatemalában a bírói hatalom szintén erősen átpolitizálódott. Itt a törvényhozás választja öt évre a legfelsőbb bíróság tagjait, akik a teljes alsóbírói kar kinevezéséért felelősek, így ha közvetetten is, de a törvényhozás behálózza az igazságszolgáltatás egészét. Kolumbiában az országot vezető pártok a múltban paritásos alapon ültették saját embereiket a bírói posztokba, 1957 óta a felsőbbírói pozíciók pedig élethossziglan (a nyugdíjkorhatár eléréséig) voltak betölthetők. Működött még továbbá a kooptálási elv, azaz a kieső társaik helyére a legfőbb bírák maguk nevezték ki az utódokat, továbbá az ő joguk és kötelezettségük volt az alsóbíróságok tagjainak kinevezése is („bírói klientúraépítés”). Az 1998-as alkotmány viszont gyökeres változásokat hozott: megszüntették a legfőbb bírák élethossziglani kinevezését, bevezették a nyolcéves ciklusokra történő választást, amely nem megújítható, létrehozta egy Országos Bírói Tanácsot, illetve a legfőbb bírákra vonatkozó szabályokkal azonos elvek szerint működő alkotmánybíróságot. A legfelsőbb bíróság és az államtanács tagjait maga a bírói kar egésze választja az Országos Bírói Tanács által összeállított listáról. Az alsóbíróságok tagjait meghatározatlan időre nevezi ki az Országos Bírói Tanács, az alkotmánybírákat pedig a Szenátus választja az államelnök által összeállított listáról. Costa Ricában az ötvenes évek végétől szintén a már említett paritásos alapon a parlamenti többség választotta a legfőbb bírákat, akik kinevezték az egész alsóbírói kart. A legfelsőbb bírákat nyolc éves ciklusokra választották, s választják ma is egyszerű többséggel, mindazonáltal a ciklus lejártakor a bírót automatikusan újráválasztottnak

³⁷ POKOL 2003, 155-157. p.

³⁸ HEKA LÁSZLÓ: *A Balkán országainak intézmény- és jogrendszere*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2013. 288-308. p.

kell tekinteni, hacsak kétharmados többséggel ki nem mondja a törvényhozás a bírák hivatalának megszűnését. Ez egy rendkívül nehezen elmozdítható tagságot eredményezett.³⁹

VIII. A bírák kiválasztása a zsidó jogrendszerben

Bár az eddig érintett témákhoz viszonyítva a zsidó jogrendszer történetinek, már-már anakronisztikusnak tűnhet, mégis fontos lehet a bemutatása, hisz a bírák kiválasztása egy merőben más szemszögből vizsgálható általa, a téma a zsidó jogrendszer bemutatása mentén a jogi mellett vallási töltetet is nyer. A bibliai jog szerint ugyanis a törvénytört magatartás nem más, mint Isten elleni véték, az igazságszolgáltatás pedig a Jahve iránti tisztelet kifejezésében manifesztálódik. Ennek köszönhetően alakult ki már meglehetősen korán a bírói tisztség a héber törzsekben, akik az Úr törvényei alapján szolgáltattak igazságot az Örökkévaló nevében. A bíró szó héber megfelelője a *sófet* és a *dájján*. A bírói feladat ellátására csak a legkiválóbbak voltak alkalmasak és jogosultak. A Mózes előtti időkben ez a személy a törzsi vezetőt, később a nép vezérét jelentette, azonban az elbírálásra váró ügyek számának növekedésével a bírák kinevezése elkerülhetetlenné vált. Mózes erre felkente Józsuét, akinek halálától egészen a monarchia megalakulásáig eltelt évszázadokat a bírák korának nevezik. Ebben az időszakban, az elsősorban háborús helyzetben működő, választott, törzsek fölött álló államfőket hívták bírának. Később a monarchia megalakulásával maga az uralkodó lett a bírói hatalom letéteményese, ugyanakkor ettől a kortól kezdődően beszélhetünk hivatásos bírókról is, akiket a király nevezett ki minden megerősített városban. A felsőbb bíróságokban a papság is fontos szerephez jutott, például ők voltak a törvény autentikus magyarázói, illetőleg a vallással kapcsolatos jogi eseteket is ők oldották meg. Jézus idejében a bírák kinevezése a Nagy Szanhedrin, egyfajta legfelsőbb bíróság által történt, mégpedig úgy, hogy arra alkalmasnak ítélt férfiakat küldtek szét az országban, akik kinevezési joggal bírtak. A megfelelő tudás, illetve egyéb fontos erények, a bölcsesség, istenfélés, igazságszeretet, szerénység, önzetlenség, jellemzilárdság és népszerűség a kinevezéskor fontos szempontok voltak, így szakmai és belső értékek egyaránt érvényesültek. A szakmai kritériumokat tovább mélyítette az alapos törvényismeret, a helyes ítélőképesség és a törvények Istentől eredő legitimitásának elfogadására vonatkozó követelmény. A bírákkal szemben támasztott további feltételek, hogy nem lehettek aggastyánok vagy gyermektelenek, nem lehetett testi hibájuk, továbbá feddhetetlen zsidó családból kellett származniuk. Láthatjuk tehát, hogy a bíróvá váláshoz egy rendkívül szigorú szelekciós eljárás során nyílt lehetőség. A kinevezést külön felavatási szertartás (*szmicha*, *szemicha*) követte, a bíró a hatalomgyakorlás jogát ez által kapta meg. A felavatást csak Palesztinában lehetett véghezvinni, de a hatálya külföldre is kihatott. Később a rabbik avatását a római törvények betiltották, így ettől kezdve fel nem avatott bírák is ítélkezettek magánjogi ügyekben felhatalmazás alapján. Végezetül ezt követően a jelölteket szigorú vizsga tételére kötelezték, a rabbi címet felavatásuk során kapták meg.⁴⁰

IX. A bírák kiválasztása a nemzetközi bíróságokon

IX.1. A bírák kiválasztása a hágai Nemzetközi Bíróságon

A hágai Béke Palotában működő Nemzetközi Bíróság az Egyesült Nemzetek Szervezetének elsődleges bírói szerve. Működését 1946-ban kezdte, az ENSZ 1945-ös alapokmánya általi alapítását követően. Az államok által elé tárt jogvitákban ítélkezik, illetve tanácsadó vélemények alkotására is jogosult. A tizenöt tagú testület bírait kilenc évre választják.⁴¹ A folyamatos működés érdekében a tagválasztás háromévenként zajlik, s ilyenkor a tagok harmadát, azaz öt bírót választanak meg. A tagszámot a hágai Nemzetközi Bíróság jogelődjének, az Állandó Nemzetközi Bíróság Statútumának 1936-os módosításában állapították meg. A Statútum 2. cikke szerint „a Bíróság független bírák testülete, akiket állampolgárságukra való tekintet nélkül, azok közül a nagy erkölcsi tekintélynek örvendő személyek közül kell választani, akik hazájukban a legmagasabb bírói tisztek betöltéséhez megkívánt követelményeknek megfelelnek, vagy akik a nemzetközi jog terén elismert jártassággal bíró jogtudósok”. Magyar vonatkozásban a követelményeknek megfelelt, 1994 és 2003 között itt dolgozó bíró volt az akadémikus Herczegh Géza. A Bíróság tagjait az ENSZ Közgyűlése és Biztonsági Tanácsa választja meg egymástól függetlenül, s a jelöltnek a kinevezéshez mindkét szervben meg kell szereznie a szavazatok abszolút többségét. A jelöltállítás nem a kormányoknak, hanem az Állandó Választott Bíróság nemzeti csoportjainak feladata. A tizenöt tag közül kettő nem lehet ugyanazon állam állampolgára, ha véletlen mégis ilyen helyzet állna elő a szavazás következtében, akkor a fiatalabb bíró megválasztása érvénytelennek tekintendő. További feltétel, hogy a bírák semmilyen más jogi tevékenységet nem végezhetnek hivatali idejük alatt. A Statútum 9. cikke szerint a megválasztáskor ügyelni kell arra, „hogy a testületben mint egészben a civilizáció nagy alakzatainak és a világ fő jogi rendszereinek képviselői biztosítva legyen”. A gyakorlatban ez az 1984-es szakirodalom szerint akként manifesztálódik, hogy három bíró képviseli Ázsiát, három Afrikát, kettő Latin-Amerikát, kettő Kelet-

³⁹ POKOL 2003, 31-40. p.

⁴⁰ HEKA LÁSZLÓ: *A zsidó jogrendszer alapjai*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009. 81-85. p.

⁴¹ MARTIN A., ELIZABETH (szerk.): *A Dictionary of Law*, 6. Oxford University Press, USA, 2006. 283. p.

Európát, öt pedig Nyugat-Európát és más államokat, bár ezt a metódust már akkoriban is sokan támadták, lévén nem felelt meg teljes mértékben az akkori politikai realitásnak és hatalmi egyensúlyoknak. A Bíróság maga választja elnökét és alelnökét három évre.⁴²

IX.2. A bírák kiválasztása az Európai Unió Bíróságán

Az Európai Közösségek Bíróságának jogutódja 2009-től, a Lisszaboni Szerződés nyomán működik Európai Unió Bírósága (továbbiakban EUB) néven. Székhelye Luxembourg. Ez a szerv felel azért, hogy az európai uniós jogszabályokat mindegyik tagállam azonos módon értelmezze és alkalmazza, illetve hogy az uniós országok és intézmények betartsák az EU-jogszabályok rendelkezéseit. Az EUB a Bíróságból, a Törvényszékből és a Közszolgálati Törvényszékből áll. A Bíróságban minden tagállamnak egy-egy bírója dolgozik, illetőleg összesen nyolc főtanácsnok, mandátumuk hat évre szól, a hivatali idejük megújítható. A tagokat a tagállamok kormányai közös megegyezéssel nevezik ki az alkalmasságukról való konzultálás után. A Bíróság elnökét a bírák választják maguk közül három évre. A Törvényszékre a főtanácsnokoktól eltekintve a Bíróság kapcsán már ismertetett eljárás szerint kerülnek kiválasztásra a tagok, s megbízatásuk is azonos módon alakul. A Közszolgálati Törvényszék hét, pályázati felhívást követően hat évre kinevezett, megújítható megbízatással rendelkező bíróból áll.⁴³

IX.3. A bírák kinevezése egyéb nemzetközi bírói fórumokon

Az 1994-ben létrejött, luxembourgi székhelyű EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) bírósága három bíróból áll, három ország, Liechtenstein, Izland és Norvégia delegál bele tagokat.⁴⁴ Az 1959-ben létrehozott, strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bíróságán a bírók száma megegyezik az Emberi Jogok Európai Egyezményét aláíró ún. Magas Szerződő Felek számával. Itt a bírakat az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése választja az illető kormány által javasolt, három személyt tartalmazó listából.⁴⁵ A 2002-ben Hága székhellyel létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság négy szervet foglal magában: az Elnökséget, a Kollégiumokat, a Főügyészséget és a Hivatalt. Az Elnökség az elnökből és a két elnökhelyettesből áll, akiket a Bíróság tizenhét bírójából választanak. A Bíróságnak a világ minden tájáról származó bíráit a Részes Államok Közgyűlése választja kilenc évre. A bírói kar harmadát háromévente megújítják. A Főügyészséget a főügyész vezeti, akinek munkáját ügyész segíti, őket szintén a részes államok választják. A Hivatalt a bírák által választott hivatalvezető vezeti. Magyar vonatkozásban megemlíthető Kovács Péter professzor, nemzetközi jogász, az első magyar bíró a Nemzetközi Büntetőbíróságon, akit a 2015-2024 közötti időszakra választottak meg.⁴⁶

X. Összegzés

Az fenti országok bemutatása után könnyen látható, hogy a bírák kiválasztása nemzetközi tekintetben igen sokszínű, az eljárás nem tipizálható, minden államban hatnak rá ország-specifikus sajátosságok, kulturális, politikai, illetőleg történelmi hagyományok. Ugyanakkor tendenciaként megfigyelhető, hogy a bírói szféra a lehetőségeihez képest igyekszik függetleníteni magát az egyéb hatalmi tényezők befolyásától, s próbál önálló hatalmi ágként megjelenni. Ahol erre alkalma nyílik, ott bírói önkormányzati csúcsszervek, igazságszolgáltatási tanácsok jönnek létre, amik korlátozott vagy teljes mértékben részt vehetnek és vesznek a bírói kinevezésekben. Ahol a kormányzati erők alól a bírói kar szabadulni nem tud, ott elsősorban az igazságügyi miniszterek felelősek a bírók kinevezéséért bizonyos véleményező szervek javaslatainak figyelembe vételével vagy figyelembe vétele nélkül. Fontos feladat jut még az államfőknek az említett eljárásban tényleges vagy szimbolikus szerepet játszva. Az összes vizsgált ország vonatkozásában elmondható, hogy egy esetleges próbaidő után a kinevezés élethossziglan, ténylegesen az arra való alkalmasságig vagy a nyugdíjkorhatár eléréséig tart, elmozdításuk a bírói függetlenség jegyében többnyire igen nehéz, az erre irányuló lehetőségek erősen korlátozottak. A kinevezés tekintetében ideális eljárást vázol fel az Európa Tanács ajánlása, amely szerint kiemelkedő fontosságú alapelvek, hogy a bírák hivatali előmenetelére vonatkozó minden döntést objektív kritériumokra kell alapítani, és a bírák kiválasztása, illetve előmenetele érdemeik alapján döntendő el, figyelembe véve képzettségüket, feddhetetlenségüket, képességüket és hatékonyságukat. A bírák kiválasztása és előmenetele kérdésében illetékes hatóságnak a kormánytól és a közigazgatástól függetlennek kell lennie. Ezzel összhangban megfogalmazódik, hogy amennyiben a kormány alkotmány, törvényi rendelkezés vagy a hagyomány alapján a bírák kiválasztásában részt vesz, a fenti objektív kritériumokon kívül más indítékok a kinevezési eljárást ne befolyásolják.⁴⁷

⁴² LAMM VANDA: *A hágai Nemzetközi Bíróság döntései 1957 – 1982*. Gondolat kiadó, Budapest, 1984. 15-16. p.

⁴³ juris.oldportal.u-szeged.hu/birosagbem

⁴⁴ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-05/cjuecoursinterntionales_hu.pdf

⁴⁵ <http://www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=45&langId=1>

⁴⁶ https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-05/cjuecoursinterntionales_hu.pdf

⁴⁷ [http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(94\)12.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(94)12.pdf)